

Mások nyelvét nem beszélem,
Sem a magamét,
Elhullatom bölcsességem:
Jószág a ganét.

Éjjel, álmomban beszélek,
Elég ez nekem,
Mindent betölt a beszédem
Minden nyelveken.

Bartos Tibor

MOSZKVAI UTAZÁS*

...Karig Sári nyom a kezembe nagy borítékot. Szovjet bélyegekkel teliragasztva, cirill a címzése. Ennekem címezték, de magának szól, süvölti. [...]

Nem tudok én *cirillül*, miért adja nekem? Hogy magánál hordja Moszkvában! A levél igazolja, mit keres ott! És mit, kérdem. Az *Inosztannaja Lityeratura* megjelenteti a SOSEMVOLT CIGÁNYORSZÁG-ot, és fizet érte! Ami egy csöppet nem természetes! A Szovjetunió nem tartozik fizetni sem idegen szabadalomért, sem más szellemi termékért! Kivételt tesz viszont velünk, népi demokratákkal! S ha nem utaznék a tiszteletdíjaimért Moszkváig, akadékoskodnék. Volt rá gondom, hogy elutazzon, söpör el Sári. Megvettem a repülőjegyét! Magának se Bécs nem elég jó, se Oxford, se London, hallom! Nekem viszont a maradék rubelja jönne jól. Annyit tejelnek? Miért nem veszi meg mindet? Egy, mert a tiszteletdíját csakis a maga kezébe olvassák le. Kettő, mert magánál jobban tudom, mennyit tágítana látóhatárán egy moszkvai út! Három, hogy az oda-vissza repülőjegyet, amiért én fizettem, nem lesz pofája placra dobní! Oda az út léglökéses Tupoljevvel, vissza légcsaváros Iljusinon, egy hét Moszkva, mit akar? A levélben egyébként a szovjet írószövetség névre szóló meghívása is.

Nemet eszerint nem mondhatok. Miért is mondanék? Ha a nagy Szovjetunió olyan kedves, hogy oroszra fordította és megjelenteti újpesti cigányaimat, nem is borzalmas broszúra gyanánt, hanem Bartha Laci festményeivel, akkor én ne kedveskedjek a nagy Szovjetuniónak? Téesz-parasztjaink, gyári munkásaink küldöttségeit terelgetik forradalmi nevezetességeik közt, én meg szállodát foglalok, kiadómnál fölmarkolom a honort, s gondom annyi csak, hogy a seggére verjek. Fájjaljam, hogy látogatásaikat nem adhatom vissza tankon? Kíélt orosz nagyherceg lehetsz egy hétig, nógat Wessely.

A *Metropolban* szállj meg, ajánlotta továbbá. Ott szállt Lenin is, Bernard Shaw is. Nem drága. A Kremltől egy ugrás. A GUM áruház egy sarok. S ha éttermében a nap-sugaras üvegmennyezetre emeled a szemedet, jusson eszedbe Suchov. Miről és minek,

* Vö. Bartos Tibor: ÁLLAMI BOLDOGSÁG (*Holmi*, 2011. július), Bartos Tibor: BUDAPESTI LEKTÚRA (*Holmi*, 2011. október). – Az önéletrajz itt közölt részletének címét mi adtuk. (*A szerk.*)

kérdem. Tudom, hányingered van, hogy mindent orosz tudósok találtak fel csőben a lukig, de nekem elhíheted, hogy Suchov a könnyű vasszerkezetű építészet kitalálója. Volt egy nyírfavesszőből fonott papírkosara, olyan formájú, amit ma *hiperboloid*nak neveznek, melegszik neki, és ma már az ő papírkosaráé az atomerőművek hűtőtornyainak formája is. Hatvan évvel útána újra kitalálták. Egyébként a Metropol szálló régiessége angol építészetének terveire vall, Suchov üvegfüdele csupán a Tiffany-lámpa rajta. A GUM áruházon is. Csakhogy ezek begyűjtik a fényt. Pillantsak föl, köti a lelkemre, ha nem felejtkezel bele a vásárlásba. És a kezembe nyom huszonöt rubelt útravalóul.

Még egyszer meginogtam aztán. A szovjet követségről tört magyarságú ipse telefonált, hogy utazom-e. Minden jel arra mutat, feleltem óvatosan. Mert apró szívességre szeretne kérni. Nocsak, Mérő százados átadott Kágébé elvtársnak? Igaz. Miért épp engem vinnének léglökétűn Szibirbe?

Pesti kulturális ügyintézőjük mintha gengszterfilmből lépett volna ki napszemüvegében. Beszélgetésünk során sem vált meg tőle. Ellenben kivett egy ugyanolyat az íróasztala fiókjából, és a kezembe nyomta tokostul. Ja, előbb beletesz egy cédulát! Xenia Rozsgyesztvenszkaja címe és telefonszáma. Újságíró, a *Lányok*, *Asszonyokat* szerkeszti, a barátnőm. És jól beszél magyarul, egyengetni fogja az utamat.

Pár szál szárazkalbással szálltam repülőgépre. Térülök, amint elfogy. Vagy ha Moszkvában minden madzag elszakadt. NDK-s mérnök mellé ültettek. Felszállás előtt figyelmeztetett, szopogassam csak az undok cukorkájukat, különben a fülem hasogatni fog. A Tupoljeviek katonai célra épülnek, meredek emelkedéshez nincs nyomáski-egyenlítésük. S épp ezért, meg a nagy fogyasztásuk miatt gyakori nagyjavításra szorulnak, magyaráz tovább. Viszont megbízhatóak. *Wie eine deutsche Waschmaschine*. Szó szót követ. A kétórás út felében látom már, hogy a legyőzhetetlen béketábor az utazó NDK-s technokrata ismeri igazán, mi csak a propaganda sajtóharangja alól. Leszálláskor névjegyet kapok tőle pesti, moszkvai és várnai címével.

A reptéri busz útja a városba nem kecsegtet látnivalókkal. Hegesztett vöröscsillag díszű lámpák ágaskodnak a ritka forgalom fölé, alattuk kopott emberek tolonganak a tikkasztó hőségben. Sokan, mint az oroszok. No, kerüljünk beljebb. Csakhogy a kép beljebb sem színesedik. Ha nem látom a Kremlt, nem is tudom, hogy a főváros szívébe jutottam. A Metropoltól pár lépésre szállítanak ki. Szoba, kérdem a Metropol portáján. Szoba? Az nincs. Odanyújtom írószövetségük meghívólevelét. Nyomban kapom a kulcsot. Nem Shaw szobájához talán. Harmadik emeleti, félhomályos, íróasztalán a rézállványú, zöld zománcos ernyőjű lámpa alighanem még látta Lenint. Akár Kutuzovot is. Nem szólva a kalamárisról és a lila tintáról benne.

Idáig jó. Ágy, szék, mosdó, legfőként telefon. Tárcsázom a kiadómat. Nem veszik föl. Tárcsázom Xenia szerkesztőségét. Nincs már benn. Szombat, persze. Miért volna itt kommunista a szombat is? És a déli indulásból késő délutáni érkezés lett a moszkvai időzónában. Órát igazítok. Eszerint holnapután találom meg őket legelőbb. Két napig Wessely Laci huszonöt rubelján kell kihúznom.

Tájékozódását teszek a Vörös téren, a Nagyszínház pénzbedobálás szökőkútja körül, majd a Szverdlov metróállomás működését kémlelem ki, ahonnan naponta indítok majd, ha igaz. Öt kopek a vonaljegy. A mozgólépcső gyorsan és hosszan tart lefelé a föld mélyének. Ó, a mi játék földalattink! Freskókkal díszes katedrálisba jutok. Huszonöt rubelemből két hétig hűsölhetek itt lenni a szárazkalbászon. Fakofferek sodornak le a lábamról. Pesten sincs sok udvariasság, mióta a télakoltak helyébe hathúszással jönnek, de Pesten valahogy jobban eloszlanak. Hol vannak a moszkvaiak? Otthon a szamovár

körül? Megint fölfelé a mozgólépcsőn a vidéki lábakat nézem, amivel meggázolnának, ha elalélok a sűrűjükben. Piszkos cipők, letaposott nadrágszárak. Zokni egyiken se. Hm. Olvasnak viszont a hosszú lépcsőn. Könyvet. A szemből lefelé tartó fejkendős, virágos ruhájú nők kezében eperfagyaltszínű vászonba kötött orosz klasszikusok.

Nézzük, mit árulnak az utcán! Esztergált, lakkozott fatálatok és salátáskanalakot, egyberakható parasztasszony-fababákat. Huncut kolleginák ajándékai Moszkvából. Nyomasztó színvilág. Asztalokról pacsulit. *Krasznaja Moszkva*. Védelem egymás ellen, ahol sűrűn vannak, mint a heringek? Hát még! Nini, kerekcsésze ládából fagyaltot árulnak, *Marózsnyaját* betűzik az oldalán. Inkább csomagolt parfé? Beállok a sorba, és megéri. Talán mert epret kérek, azaz rábökök. Kérem, *hermonizál* körülöttem mindennel! A Kreml falával, tornyaival, arany hagymasisakjaival, még a Vazul-templom cukrászati művével is itt a Vörös téren, ha úgy hívják.

Se kávéház, se presszó, se kocsmá. Így nem leszünk jóba! Hová telepszene le a moszkvaiak, ha nincs a Metropolisban szobájuk? Nekem van, azért a Wessely ajánlotta Tiffany-üvegfedél alatt teázom egyet, és pillanatképeimet sorba rakva megállapítom, hogy rosszindulatú vagyok. Duna cipőgyári delegáció tagja mesélte, hogy egyik társának szeme, mint a gyíké, falak alját, fák tövét kutatta Moszkvában. S mikor rászólt: Mit keresel, te? A válasza ez volt: *A faterom bringáját*. Így nem lehet ismerkedni. Elképzelésem lehet, de nem *a felszabadulásból kifolyólag*, ahogy a háborús károkat csoportosították a korabeli kérdőívek. Inkább az orosz klasszikusokból merítsem, ha már a Tanár Úr tanácsai nyomán annyit bújom őket. Keressük meg például e dalocska helyét, Dosztojevszkijból, ha jól emlékszem:

*A Botyasevszkij utcán jártam,
A régimre rátaláltam!*

Meg kell keresnem a helyét, ahol bőghetném részegen, még ezen a szombati napon, vagy megvallhatom igaz pravoszlávként a másoknak: *Gonosz ember vagyok én, bátyuska*.

Alig a város szívéből kiérek, megtalálom a lelkét. Hosszas utca, hepehupás, hársak szegélyezik. A város szívében hitványok a fák, itt meg faházikókat borítanak el. Némelyik kerítése zöld palánk, mint nálunk az orosz laktanyáké, de akad léckerítés is, belesére alkalmas. Szemem nem bosszantja a rozsdálló bádogfedelű viskók se eperfagyaltra, se sóskára mázolt deszkaborítása. Egyiken-másikon fűrészdíszes a tornác pártája, mint a régi vasútállomásoké. A helyi ács öröme helyénvalóan cifra, nem mint klasszikusaiké. A hentes kirakata is festett üvegvitrinben őriz két füstölt csülköt. Itt minden egybecseng, ami beljebb ízléstelenség. Kerül csapszék is, a söre hideg.

Vasárnapra kelve úgy döntök, hogy megkeresem az orosz vasárnapot is. Délelőtt a Kreml templomaiban nézek szét, aztán megyek, amerre a nép sodor. A portán visszakapom útilapomat és a meghívólevelem attól az asszonytól, amelyik az elolvasása után tegnap nyomban nyúlt a szobakulcsért. Azóta elolvashatta többször is, sőt a fényképpel is szemezett talán az útlevelemben, mert nagyon mosolyog. Hervadó úriasszony, a németsege megbízható, Pesten budai úriasszonynak nézném, éppen ezért kávéra hívom az üvegteszt alá. Szolgálatban van, majd máskor, mosolyogja.

Eleredek a Vörös téren át a Kreml bejáratának. Az Órjöngő Vazul templomába bemenni nem lehet. Benn órjöng ennyi cukrászsüteménytől? A tóduló vásári nép a Kreml udvarában csoportokra oszlik. Vezetőt kapnak, és indulnak a székesegyházak felé. *Szabó-r, szabór*, hallom, és kapcsolok, hogy itt székesegyház, ami vidéken nálunk kapubálvány is lehet, vagy éppen telefonpózna. Talán a pilléireiről, oszlopairól? Szék viszont

nincs bennük. Pap, azaz pópa sincs, mivel a Kreml templomai múzeumok mind. A vásáriak egyike-másika mégis térdre omlik minduntalan. Némelyik már a bejáratnak tartó lépcsőt végigcsókolta. Igaz, onnan néz le az Istenanya hatalmasan a messziről jöttekre. A férfiak kezükben forgatják a szalmakalapjukat. Ha hitük nincs is már, áhítatuk a régi. Tolsztoj bólogatna, hogy sarjad még igaz hit ilyen áhítatból egyszer.

A szentélyt elrekesztő aranyfüstös képfalakon nem találok bámulnivalót. Keretükbe fagyott bizánci formák, csészealjsemek, megfélemlítés. Csakhogy fönn, a legfelső sorokban visongva ágál némelyik, mintha valami muzsik akarná kilopni innen a ruhája alatt. Leszkov *Lepcsételt angyala* ötlik az eszembe. Azám, üldözött óhitűek, raszkolnyikok! Ikonjaik miatt tartott tőlük az egyház. A Kremlben talán nem is maradt más, csak másolat. Beszédes ikonért messzebb kell mennem.

A Kincstár előtt hosszú a sor, de engem otthon kioktattak. Akár a Mauzóleum kitö-mött hőseire szottyán kedvem, akár múzeum előtt kellene várakoznom órákig, vágód-jak csak pimaszul a sor elejére, mutassam az útlevelem, és besétálhatok. Újabb csoportot be se bocsátottak még, én már kisétáltam. A pompa láttán feltámadt bennem a tö-rés-zúzás prolivágya.

Száraskolbászra visszatérek a szobámba, s módosítok vasárnapi tervemen. Elindulok a metrón, kiszállok minden állomáson, megcsodálom a *Metrouszkij Szabort*, aztán föl-megyek a mozgólépcsőn, hadd látom, milyen városrész fogad, úgy merülök vissza a húsbe. Szegényes terv, de életrevaló. A *Revolucija* állomását a Kreml kincstárára emlé-keztető vastos pillérek tartják. Aljuk lesarkítva, négy mélyedésében egynek-egynek másfél embernyi, fegyveres bronzforradalmárok és forradalmárnők görnyednek a közlekedőkkel egy szinten. A bronznők blúzát forradalmi szél dagasztja. Belenézek a hasítékába egyiknek. Bronzkombiné fogja el a belátást.

A mozgólépcsőn mellém lép a Metropol hervadó úriasszonya. Csak nem követ? Megtisztelő. Vége a műszaknak, mondja, hazafelé tart. Fölerünk, meghívom egy kávé-ra ismét. Karját körbehordozva kérdi, mégis hova. Nagy park szélén tanakodunk, a vásáriak egyre dőlnek. Elindulunk szembe. Többen megállítanak, és kérdeznek valamit. Az úriasszony felel karójára pillantva. Hova lett a sok *davaj csaszni*? De nem. A Kremlben is megfigyeltem, hogy rajtam áll meg sokak szeme.

Egy kérdésre illetékességi okokból nem felel meg helyettem a hervadó úriasszony. Tolmácsolása szerint ezzel áll meg előttem egy fejkendő mami: *Mit tetszik gondolni, lesz holnap eső?* Elvégre én vagyok a messziről jött ember. Örülök is, hogy a választ rám bízza. Semmiképpen, nyilatkoztatom ki. Szó se lehet róla. Miért, kérdi a tekintete. Mert holnap pénzért kell mennem a kiadómhoz, felelem. *Abábuskának* meg szabadnapja lesz holnap, fűzik tovább a szót ketten, és ne már esőben kelljen élelemért sorban állnia! A mámi mintha nem érné föl ésszel, hogy *idegenül* beszélünk, de a szép egyetértésünk láttán kezét szívére teszi, úgy indul tovább. Milyen jó, hogy van tolmácsom.

Nézek körül megint eszpresszóért, cukrászdáért, kávéházért, de csak a park még mindig. Lezöttyenek az első üres padra, az úriasszony mellém, tisztességesen összeszo-rított térdel. Szótlanul nézzük a sétáló családokat, katonacimborákat a fejük búbjára lökött tányérsapkában, a szembülső padon kártyázókat, odébb szerelmespárt, még odébb egy részeg vodkásüveggel a combja közt, amint szemét üdvözülten emeli az égre. Már-már megszokom a hallgatást. Fákon-bokrokon jártatom a szemem, virág-ágyásokat pásztázok. Jé, dália nyílik mindben! Hogy nevezik ezeket oroszul, töröm meg a csendünket. *Zimnaja szkázká?* Mesék a télről? Milyen szép! Az úriasszony magára veszi a dicséretet, és mosolygva odébbáll.

Bandukolok visszafelé a Gorkij utcán. Az ő Váci utcájuk? Jobban öltözöttek erre mégis. Népi demokratikus könyvesbolt kirakatába bámulok, és gyors árvetéssel tisztázom, hogy a mi önköltségi árainknál is jóval olcsóbban árulják a könyveinket. Füstölt halas kirakatokba csodálkozom odébb, és azonosítom az utca illatát. Nem bánnám, ha a mi Váci utcánkban is árusítanának füstölt halat. De mákos kenyeret zsúrkocsiról! Nézzük csak. Fél karéj kenyereken félujjni vaj, azon ujjni mák? Amit a magyar téeszparaszt máknak néz Moszkvában, az kaviár, te! Csak itt nem vékony szendvicsekre szemetelik! Befalok egyet. Nem tévedés. Mutatom, négyet. Összecsapják, és *Pravdá*ba csomagolják.

DR. CSEHOV
RENDEL: 2–7-IG

az egyik kapualjban réztáblán. Itt felejtődött? Eszembe juttatja, hogy egyik földesuránál látogatást tesz a másik. Szinte egy szó nem hangzik el köztük, de a vendégnek nem is hiányzik, ott ragad éjszakára. Majd másnapra. Mikor végre hazafordítja a szánját, vendéglátója megvárja, amíg jó messze jut, akkor kurjant utána: *Nagyon untalak!* Így ne járjak a *Nasszovjetunióval*.

A hétfő reggelt az ablakomon nézem az ágyból. Nem esik. Na ugye. Miért üres mégis az utca? 7 az óra. Előreállítottam, határozottan emlékszem. Bugyolált *bábuskák* gumicsizmában, hosszú nyelű kefével, vödörből sikálják az utcát. Mozgásuk lendületesebb a budai úriasszonyénál. Miért tesznek magukból *bábuskát*? Lila tintával jegyzem a kérdést, és mellé, hogy a Szekszárdon elhunyt úri hölgy kétszáz éves kőkeresztjére miért rótták érdemül: *Korán elfelejté magát*. Miért, hogy a nők csak fele életükben nők?

Mire az órát újra nézem, 8. Az utcán semmi mozgás. Egy s mást jegyzek a tegnapi napból, és 9-re meg is indul a forgalom. Otthon már 11. Telefont ragadok, és tárcsázom a menlevelem aljára gépelt számot. A portától nem is kellett kérnem vonalat, eszerint van minden szobának! Hétfői hang a túlvégen. A kialvatlanságot oroszul is megismerem. Elmondom a mondókámat angolul meg németül, és levelem lila tintás jegyzőjét, Popov igazgatót kérem. Tanácstalan sutyorgás, kattogás, majd megszakad a vonal.

Így nem boldogulunk. Kinyitom a napszemüveg tokját, és Xeniat hívom. Vidám női hang jelentkezik, magyarul. Ennyi a magyar kuncaftja? *A Lányok, Asszonyok*nál főként magyar telefonokat kapok, válaszolja. Mondom a napszemüveget, a küldőjét, az üdvözlését, és hogy találkozhatnánk-e a Metropolban. Repülök, dalolja.

Xenia azonban nem magasan repül, mint a darumadár, a korszakalkotó üvegtető alatt, hanem mint a nehéz kő. Fara, bögye, akós feje, pattogó beszéde csupa élet. Átnyújtom a küldeményt, majd rátérek az *Inosztrannaja Lityeraturára*, mutatom a leveletem, és magyarázom mellé, hogy amíg az ígért pénzt meg nem kapom, tükön ülök itt a szállóban. Szorultságom hallatán tegezni kezd. Amíg a pénzedet megszerezzük, lakhatsz nálam. A férjem Kongóban, a gyerek a nagyszülőknél.

A szeme nem rebben, hogy nem kapok az ajánlatán, csak a bögye emelkedik, hullik a selyemruhában. Kollontay asszony hívét fedezem föl benne, amint vonul a Vörös téren, '18 februárjában *szűzanya mesztelenen* a többi nőjogosítóval, s jelszavukat visítja: *Vesszen a szemérem!* Tartsunk ügyrendet mégis, hó kebel. Vasald be a pénzem, aztán mulatunk. Tudatosítsd bennük, hogy értesítésük voltaképp a kasszájukhoz meghívólevél, világos?

Hajjaj. Telefonálni is repül. A könyved még nem jelent meg, jön vissza, a kifizetés így bajos, de az igazgatót délre iderendeltem. Addig harapjunk valamit. Az igazgató

egy óra múltával keresi telefonon, hogy megtárgyalták benn az ügyet, a tiszteletdíj harmada rendelkezésemre áll a pénztárban. Xenia szégyentelenül megtudakolta, mennyi is lesz az. Elélsz rajta, mint egy gárdatiszt, csap a vállamra. Mindenképp elkísér, hogy el ne tévedjek. Dolgunk végeztével én kísérem át a *Lányok, Asszonyok* szerkesztőségébe, pár telefont kell elintéznie. Tipródom, mert a második szerkesztőség, ahol nem gyűjt-hatok rá. Poroltók minden ajtófélfán, s egyszerre megértem, hogy tűzvédelmi rendszabályaik alighanem a Botyasevskij utca idejéből maradtak rájuk. Estére kis társaságot trombitáltam össze a tiszteletdre, újságolja végre Xenia, és kellemes izgalmában a mellkasomon dörömböl két ököllel. Megetetsz, megitatasz bennünket!

Délután a Tretyjakov-képtárban próbálok kihámozni múlt századi realistáik tömeg-jeleneteiből, kire is ütött Xenia, akit Xánának becéznek a kolléganői. *Morozova bojárno?* Nem, inkább a *Zaporozsi kozákok levelet írnak a török szultánnak*. Jól beolvasnak neki. Diadalmas röhögésük Xánára vall. Mi lesz az esti húzása? Megtapintom a pénzem. Gorkij muzsikja a nyelve alá rejtette a kopejkáit, nehogy a csörgésük megkísértse a városiakat.

Barátnőjével vágódik be a Tiffany-fedél alá. *Milyen francia csajj hoztam neked?* Eluntam az orosz realizmust, délután átruccantam a Puskin Múzeumba egy kis francia impreszionizmusra, ott láttam néhány párizsi nőcskét, meghasadással fenyegető fűzőben, pont-pont-vesszőcske arcú selyemkalapos együgyűséget. Xána különbbel kínál Renoirnál. Pont-pont-vesszőcske ez az Ella is, csakhogy szóke konty meg ringó mell kerekít a nyúlánkságán.

Xána az ismerkedési tea után örmény étterembe vezényel minket. Táncclecke Ellával a Gorkij utca elejéig. *Libe-libe-libegős?* Elmaradozom, lesem a csínját. Ujjhegyen *kígyózik*, nem sarkall, mint a moszkvaiak, pedig lapos az ő cipője is. Gumicsizmában se járna lomposan. Nem ront, mint Xána, lazán hordja a vállát. Párizsi emigráns? Mérnök, tudom meg szakadozott németiségéből, s hogy a részeges férjétől elvált. Így fest le engem az udvarlóinak Bea is? Szemem az étterem kaukázusi díszletein kalandozik. Csörgedező fagyöngy függönyök a fölfelé húzós, moszkvai gyolcsfüggönyök után. A két nő nagy kerek asztalnál fog közre. Parancsolnak? Étlap, jéghideg sör és Ararát konyak. Adjuk meg a módját.

Húsosak, feketék az örmény pincérnők. Illik rájuk a mélykék szemhéjfesték, nem úgy, mint a tésztaképűekre körös-körül. Mit akartok mondani a pillangós pofátokkal, kérdezhettem volna Xánát, ha nem ő áll elébem legelsőnek így kifestve fényes nappal. Pesten a kurvák kurváznak szólnának le. Előtetszó osztályellentéteket mázoltok el? A festék összébbr vonja a dragonyos Xánát az elúszó Ellával? Lehet más is. Hátha a vonást keveslik arcuk tésztájában? Vagy a két nem távolságát növelnék?

Ella hozzám hajlik, kérdez. Álmodozó szeme a naplóíró Baskircseváié, gémnyaka a táncos Isadora Duncané. Túl szép vagy nekem. Nem volna mégis helyesebb a honoráriumot sós vérű barátnéddal baszni el? Mondom is Xánának, hogy a zaporozsi kozákok közt leltem a mására. Ó, azt a képet sokat nézegette Sztálin elvtárs, feleli kitérően. Miattad ő is? Szemtelen! És a combomba csíp. Nem, hanem a kozákok válaszáért! Az ő kedves válasza is így szólt. Hogyan? *Kinyalhatod a seggünket*, röhögi a képembe, és melleti rengenek. Annyira, hogy meg kell ragadnom, amelyikkel a konyakospoharamat fenyegeti. Ella elfordul, nem szórakoztatja a jelenet.

Fiatalember húz széket az asztalunkhoz. A barátom, borul nyakába a hű Xána. Borisz Noszik, mutatkozik be, és értelmezi angolul mindjárt. *Nose?* Nózika, azám! Hazaértem! Kellemesen ferde képén felejttem a szemem, amíg egy lélegzetre elmondja, hogy a

moszkvai rádió angol osztályán dolgozik, az itteni Idegen Nyelvek Főiskoláját végezte. Oldala hírektől dagad, a szeme csillogásán látom. Dehogy túrlak ki Xána ágyából! Elférünk abban hárman! Négyesben tán még kényelmesebb! Parancsolj. Rendelj. Amennyit a test bevesz.

Tudja Borisz már, hogy a lakhatása fenyegetett. Kilós kulcsosmót emel ki a zsebéből. A városban sokfelé bejutok ezzel, nyugtat. A magunkfajták jó része kiküldetésben él szerte a birodalomban. A *kommangyirovka* szóval adja meg katonás zamatát. Örülnek, ha a szemem a lakásukon, nem tesz-e kárt a társbérlő. Ó, a társbérlők, sápítózik a két nő, akár Pesten.

Megjön a hideg uborkaleves, a tört dióval és joghurttal készült örmény *tarator*, majd hamarosan a báránysült is, hozzá testes grúz vörösbor. Elcsendesedünk. Ilyen mennyei jókban nekik sem lehet részük gyakran. Már a mézes süteményeket majszoljuk, amikor borostás alak vágódik mellénk motoros bőrzakóban. Ernst Nyeizvesztnij, néz rám fáradtan, aztán: *Te vagy a magyar író?* Pénzem fölnyalása óta ennyit értek már oroszul. A többit fordítják. Tízre várlak benneteket a műtermembe, mondja, és már megy. Legnagyobb élő szobrászunk, suttogják áhítatosan, magyarul, angolul, németül.

Messzire visz a taxi. Foghatunk-e visszafelé majd? Vaksötét utcában régi kereskedőház egyik redőnyét rugdossa meg Borisz. Nyeizvesztnij mindjárt emeli belülről, majd gördíti is le mögöttünk. A körbepolcolt üzlethelyiségben százával az agyag-, gipsz- és kőfigurák, kisebb-nagyobb makettek. Mesterük festékkel összefenytt asztalhoz ültet, a közepére teszi egy-egy művét, és úgy szemlélteti, mint aki maga tudja, hogy ő a legnagyobb. Háborúellenes sorozat darabjait mutatja először, vakot, csonkoltat, bénát, majd a teljes szoborcsoport elképzelését, amit a győzelem emlékművének nevez. Nagy medencét képzeljünk a közepébe, az a könnyek tengere. A rálátás barlangból lesz. Riasztó, de alakjai biztos kézre vallanak. Következő a koncentrációs táborok emlékműve. Vézna kőfiú kezében döglött egér, azt siratja. Mintha Pilinszky Jancsit látnám éjjel a Ferenciek terén. Aztán hoz Jeremiást, Giordano Bruno mestert meg egy háromarcú krónikást, aki sír-nevet-ír. Megkapó tisztaság. De, mentegetőzik, a kenyérét is meg kell keresnie, azért a következő makett a Kosmosz Legyőzése. Hajóforma domborművön szputnyikok, madarak, Ikarusz, Kopernikusz. Másik felére a tenger legyőzői kerülnek majd. Az épülő genfi szovjet békepalota elé fekvő Földanyát szán. Feltámasztott lába hét méter magas lesz, s ahogy a könyökére dől, élő fenyő fog kinőni a tenyeréből.

Tanács talan vagyok. A megvalósult részletek bármilyen jók, ilyen óriás elgondolásoknak nem fedezetei. Borisz a háta mögé húzódik Nyeizvesztnijnek, rám kacsint, majd ujját a nózijára helyezi. Megteszlek pesti díszpolgárnak! Világméretek egy régi rőfös redőnye mögött. A mester körbenéz rajtunk a meztelen villanykörte fényénél, majd albumot szed elő köztéren elhelyezett műveinek fényképeivel. Kinyitja, aztán több lapot is hajt egyszerre. Pirong, pedig nincs miért. *Szverdlov-emlékmű. A Kreml építője. Vasöntő. Pilóta gyermekével.* Mindennapi kenyere lehetne olyan fontos, mint a fellegjárás. Búcsúzóul elem tesz a magyarított szobrok fényképeiből, válasszak. A vak katonát tolom oda, de dikálja azt. *Így járnak a hülye gójok*, gondolhatja.

A mellékutcán Xána vezeti a menetet lámpától lámpáig, amíg két szembejövőbe nem ütközünk. Szervusztok! Kollégák az *Európa* orosz szerkesztőségéből. Mikor érkeztél? Három napja? És máris? Mert látják, hogy Ella hozzám bújjik. Hol szálltál? Hova mentek? Baszni, vágja rá Xána könyörtelenül, és lódul tovább. Radványi Ervin és Nikodémusz Elli elhűlve búcsúzik.

Legalább tudom, hová lesz a séta. Xána nem is lakik messze. Előrelátásáról tanúskodik, hogy bennünket a konyhában vetett ágyra lök, ők a szobába vonulnak vissza.

Folyosói derengés, Ella testét tejüveg mögül ismerem meg. Gémnyakából odaadásában kútgém válik kétszer is. *Gründlich wie eine deutsche Waschmaschine*, dicsérhetném, mint a német mérnök a Tupoljevet.

Arra ébredek, hogy a szobában benn fecseg a két nő. Összekapom magam, benyitok. Borisz már eltűnt, riportra vagy hova, a nők minket tárgyalnak, ennyit kiveszek a szóból. Többet is. Hogy zavartalanok, mintha fürdőben volnának. Közbe-közbe telefon, csendes *alo* az átmenet, felkiáltójel nélkül, és mondják tovább. Akár Nyeizvesztijnél az este. Ott is kapdosták ki a kagylót egymás kezéből, mintha minden hívás mindannyiuknak szólna. Nagyobb szabadsággal kezelitek a telefont nálunk, pestieknél, állapítom meg. Hallom is aztán, miért. Minden moszkvai poloskafészekben van telefon, fizetni csak a beszerelésért meg az előfizetési díját kell, ingyen beszélsz akár mennyit. Xána köre, Borisz köre, Ella köre egymásba kapcsolódik naphosszat, éjzhosszat. Ahogy az államról utcai hangszóróiból tudni a nap huszonnégy órájában.

Nem sietnek sehová. Ha már a fél várossal ilyen szépen letárgyaltatok bennünket, egy teát talán? Azt hittem, duruzsolni fog a híres szamovár, de nem. Grúz teából főztek sűrítményt kis fémkannában, azt hígítják a csészék forró vizében. Tea mellé miről legyen szó? Hát engem nem kérdeztek, hogy ízlett az éjszaka? Dehogynem! Mondjad! Hajók találkozásának kéjes álma volt. Ha ugyan koccanás nélkül megúsztuk. Nem éltek óvintézkedéssel? Meg sem nézhettem a homályban, honnan nő ki az én Ellám táncos lába, de amíg megpihent, és a hasát simogattam, belém nyilallt: mi lesz, ha egy hónap múltán ő simogatja a hasát, és néz utánam könnyesen? *Mit tettél velem!*

Németül és magyarul torkolnak le. Te azon ne törd a fejed! Az nálunk nem a férfi gondja. Ha akarnánk se zsarolhatnánk! Az állami kaparás nem kerül semmibe. Megtartanád, anyukám? A gyerek az államé. Ennyi maradt Kollontay asszony szabad szerelméből. Xánánál a szó, nem adja meg egyikünknek sem. *A moszkvicskák* kapartatnak évente hétszer is. Bizalmas statisztikák szerint három vetelés jut minden születésükre. S még nem számoltad a tizenyolcnál fiatalabb lányokat az angyalcsináló babuskáknál! Elindítják a vérzést, és ingyenes állami sínen vagy megint! Látnád, az milyen! Ülnek sorba a kórházi fapadon, szólítják, kikaparják érzéstelenítés nélkül. Tíz perc! Aztán jönnek ki, és dőlnek végig, vérző állatok, azon a fapadon, amin várakoztak. De még ez is kegy. A háború előtt tiltották, öt éve lehetséges megint. Nem mintha a lakáshelyzet azóta javulna. Tudod, mi a *kommunalka*? Folyosóról nyíló szobák, lepedővel elválasztott ágyakban a házastársak, gyerekek az ágy emeletén. Konyha, klotyó, fürdőszoba, ha van, közös, a folyosó végén. Na mármost. A szoba közepére nem csapsz ki lavórt hiper-mangános vízzel, hogy mindenki a valagadban gyönyörködjék! Miféle óvintézkedés? Az üzletek semmiféle óvszert nem tartanak! A hivatalos álláspont szerint szex nincs a Szovjetunióban. Ja, el is felejttem. Akik a *matrjoskákat* esztergálják, azoknál kapni facsigát. Dugónak a méhszájba. Szóval a szopás a legtisztább, a legcsöndesebb születésszabályozás. Amit lenyelsz, abból nem lesz gyerek. Nézd a barátnóm cseresznyeajkát, meny-nyire idomult már hozzá.

A nyakáról nem is szólva. *Öcsém facsiga!* Nők kínjára állok itt a faszommal? De a két barátónő tudja a magáét. Mutass neki *kommunalkát*, akár a miénket, hagyja meg Ella, és készülődni kezd. Nem bánna, ha az ismerkedésnek jobban nekifekhetnénk, Xána pedig eltérítené, hogy hozzám jöjjön szobára. Lógva hagyjuk a kérdést. Munka után benéz a Tiffany-üvegtető alá.

Elugrunk háztűznézőbe Xánával. Leszállunk a troliról, és a GUM háta mögé kerülünk. *Kitaj garód.* Itt lakik Ella, a kínai negyedben. Kínai kereskedők lakták? Xána csak arra emlékszik, hogy belső folyosós faházai kuplerájok voltak. Nem, Ella az anyjával

nemrég költözött ide. Nem, nem! Apja moszkvai területi párttitkár, lányukat együtt taníttatták ki, de aztán elvált Ella anyjától, s az idehúzódott a *kommunalkába*, mondván, hogy neki egymagának megfelelt. Újdonsült mérnök lányuk meg férjhez ment egyik kollégájához, csak hamarosan kiderült róla, hogy szeszkezes. No, akkor elvált Ella is, és ideköltözött az anyjához. Azóta panaszosan járnak rá az egy klotyóra, konyhára a folyosó népével, pedig higgyem el, nem olyan borzalmas a közösködés! Csakhogy Ella, akár az én Kongóból tudósító férjem, külön lakásban nőtt föl. Ők az új osztály gyermekei. Osztály nélküli társadalomban? Persze. Mióta a népbiztosságokból minisztériumok lettek megint, és Sztálin visszahozta a fizetési osztályokat, a *nómenklatúrát* a cári idejéből. Csak Ellának most kiestek a... a... *virágkosárból*, lendíték rajta.

Valóban nem borzalmas, hogy a teát a közös konyhában hörböljük rotogyó ételek közt, száradó mosás alatt. Az asszonyok azt hiszik, a *vengerszkij piszatyel* személyében Xána talált új barátira, és nem győznek mosolyogni. A híremre Ella anyja is betolja tőgyeit. A Metropol hervadó úriasszonyának jól karbantartott nénje lehetne. Bájai alá Suchov szerkesztett drótvázat. Vagy az új szovjet rakéták ilyenek? Gyanútlanul nézeget, megveregeti a pofimat, és Xána legényfogó szemét magasztalja. Mintha látogatásunk fölértékelné a *kommunalkát*.

Átsétálunk a GUM-ba. A kétemeletes bazárt beragyogja fénygyűjtő üvegdongája. Xána talán először veti föl rá a tekintetét, amikor figyelmessé teszem. Suchov? *Kommunalka* ötszáz lépésre Lenintől, Sztálintól, díszfelvonulásoktól, és száz lépésre ettől a gyönyörűségtől, füstölög. Tudod, mit? Írd meg a lapomnak! Ajándékozd meg inkább magad a számlámra, ajánlom inkább. Edna nyakába borostyánkő füzért nézek, kis görögöt. Kis malomkerekekből fűzött, barna kőzettel szennyezett, nem olyan barna ragyogású, mint amelyet az otthoni úriasszonyok lógnak hervadó nyakukban. Xána is kap egyet. Itt a kutyának nem kell, néz körül jóleső megvetéssel.

Dacból vásárolunk, elmélkedik. A minap fürdőkád elé való szivacs lábtöröltőt árusítottak amott. A pulthoz a lépcsőháztól kígyózott a sor, s mindenki arcán elszántság: *nem zárolt áru, nem adják jegyre, annyit viszek belőle, amennyit akarok*. Nem is olyan arcok, amilyeneket fürdőszobában ápolnak. Kiült rájuk a hiánygazdálkodás mindennapi tapasztalata: amire meg szükségem volna, az nincs. És akkor tört oroszágú idegen próbált közénk furakodni. Csehnek vagy szlováknak néztem, és a nép fölzúdult. *Otthon veyen! Ne előlünk!* A lábtöröltő Csehszlovákiában készült valóban. De kizárólag exportra, érvelt az idegen, és keltek is a pártjára néhányan. Csakhogy addig erősködött, míg az egyik sorálló le nem kevert neki egyet. Volt kéznél rendőr, mindjárt el is kapta a pofozkodót. De ha láttad volna, ahogy a nép a rendőr ellen fordult! Az is, aki nem állt sort, meg az előbb még az idegent pártolta!

Rojtos sárga állólámpaernyőkért most is sor kígyózik. Ahova tegnap éjjel ablakon bepillanthattam, ennek a dohányszín fénye szűrődött a fölhúzás golyosfüggönyön meg az agavéfacskával megtömött ablakközökön át. Miféle módi? Aligha *proletkult*. Az utolsó cári évek polgári lakáskellékei, feleli Xána. Mi a múltunk felé törekszünk.

Mi is, csak több hozzá a régi díszletünk, gondolom el. Mondani nem mondhatom, mert utunkat marha paraszt állja el, és rám bökve tudakosan magyaráz valamit Xánának. Ha magyar vagy, tolmácsolja, akkor érted, mi az, hogy *voj von*. Eltűnődöm. Vaj van? A paraszt a nyakamba borul, hogy ő udmurt, vagyis rokonom. Mivel azt ők úgy mondják, *voj von*. Ennyi bizonyosság nekem nem elég, morgom, és bontakozom az öleléséből. Rokon, az bezzeg kapható a GUM-ban sorállás nélkül.

Visszakísérem Xánát a trolimegállóhoz. A Metropol előtt kinn áll a porta úriasszonya, és hervadtan mosolyog a köszönésünkre. Ezek a legrosszabbak, az idősödők, szö-

gezi le Xána. Rossz vagyok én is, mert amire *a szervek* kíváncsiak lesznek, azt el fogom mondani rólad. De az én laza házasságom legalább annyit ér, hogy akár a szerv, akár a kiadód összecsapja a bokáját, ha a férjem nevét hallja. Hanem az ilyen jó házból való nő fűjja kéretlenül, mint a kanárimadár, csak helyben maradjon rozoga formájával, otthonról hozott nyelvtudásával.

A szobámban alig szusszanok, Borisz csönget föl a portáról. Járjunk egyet. Még nem ebédeltem, hé. Én sem, belefér az is a sétába, nyugtat. Nem megint lakoma? Nem, ismeri ő a honoráriumok kopását. És elvisz egy *sztalóvájába*, olyan, mint a lócsárda odahaza. Csak éppen a konyhája jó. *A borsost* kóstolom meg, hogy jobban értsem az orosz klasszikusokat. Minden asztalon kenyérkosár, egy sorban fekete, egy sorban fehér kenyér benne. Grátis. Otthoni jelenetek jutnak eszembe a pincérel. *Hány kenyeret szabad számolnom? Ötöt?* Hatot számol, vagy bizonygatja, hogy nyolc volt igenis, mert Mágnaš Miskáinktól kapja a borraivalót mindenképp. Ejnye, ringó búzamezők! Miért nem teremtek grátiszt, s akkor már *csorníjt*, ami ízletes?

Hova tartunk? A novogyevicsi kolostorba. Csak nem akarsz beíratni? Nem, azok közt csöndesebb a séta, akik oda beiratkoztak örök időkre. Pártázatos várfalait, koronás bástyáit tatarozzák éppen. Borisz szerint többfelől is villám sújtotta tavaly, de szerintem elhanyagoltság rágja a falait inkább. Temploma Kreml-templom kicsiben, szerzetházának ajtaján nagybetűs tábla: *Nye rabóta*. Nem üzemel? Nézzünk szét a temetőjében, ajánlja Borisz, amíg a nagyüzem el nem kezdődik. Már mint a feltámadás?

Árnyas vadgesztenyék alatt lándzsahegyforma, bronzal fedett sírkőhöz jutunk. A régi orosz mérföldkő alatt dr. Csehov. Kereshetem én már a Gorkij utcában! Simogatom a követ, nem tehetek egyebet. Táviratot se ereszthetek meg neki, pedig könyörög a barátjának egyik levele végén, hogy táviratozzon, ő annyira szeret táviratokat kapni. Fekete talpazaton álló fehér márvány mellszobornál állapodunk meg odébb. Márvány mellkasán madárfej, de az orrára azt mondanák Újpesten, *10 ruppóé nem mérnék tele fagylajta*. Orromra illeszttem az ujjamat, Borisz a fejét rázza. Gogol ukrán. Misztikus lett, élete végén Jeruzsálembé zárandokolt, majd a 40x40 templom városába, Moszkvába tért meghalni.

Többet megtudnék az oroszok hitéletéről. Szünetel az is? Talán nem a legmegbízhatóbb kútfőből merítenek? Láttam a Tretyjakovban egy mezítlábas Tolsztojt a birtokán, Repin festette, hát a tolsztojánusok felől próbálkozom. Borisz megragad Repinnél. Hogy ő is szívesebben járná, festené vagy írná az országot álszent földbirtokosok pénzén, mint *kommangyirovkákkal*. Leginkább dalainak áradását-lejtését tanulná, akkor vele nem történe meg, ami Tolsztojjal. Már mint? Hogy nekiülsz egy mondatának, olvasod, olvasod, s csak az isten a megmondhatója, hol kullog az állítmány! Németek a mondatai, nem oroszok. Ezért volt tolsztojánus Európában több, mint nálunk.

Barna márványfal előtt bronz Majakovszkij néz ránk félvállról. Engem se hat meg a találkozás, úgy látom, Boriszt se. Mi nem fogjuk főbe lőni magunkat a tiszta forradalomért, bizonykodik. Hanem az még lehet, vetem ellene, hogy a mi utolsó szavunk is az lesz, ami az övé volt, pestiek szerint: *Ne lőjetek, elvtársak!*

Két ösvény találkozásánál fekete márványon fehér oszlop, hasadásából nő teszi ki a kezét, s állat azon nyugtatja. Bájos. Az oszlop alján kibetűzőm, hogy Allilujeva. Sztálin felesége, veti oda Borisz. Mi lett a sorsa? Ami Rettenetes Iván feleségének. Sztálin vele kezdte a nagy tisztogatást. Hátha rettenetes felesége volt szegénynek, vélekedem, ha *a maga portája előtt* tisztogatott először. Borisz megint az orrára illeszti ujját. *Halleluja*, magasztald Jahvét! Az ilyen tisztogatások hagyományos neve pogrom. Zinovjev, Kamenyev, Buharin, Radek. És Kun Béla, teszi hozzájuk udvariasan. Ezzel az erővel

kezdhetne volna a nagy *Lényinen* is, fűzöm tovább a szót. 1926-os kiadásához az *Encyclopaedia Britannica* Trockijjal íratta Lenin-cikkét. Ő pedig cikke legelső mondatában tudatja, hogy Lenin édesanyjának leánykori neve Berg. Azt hittem, legalább Lenin kalmuk, kap a szívéhez Borisz. Majd keményít. Ha valaki, hát Bronstein-Trockij tudta, hogy ilyen hívőszóval felindítja a pogromra programozott orosz lelket. Egyébként Lenin mamája Blank lány volt. Egykutya.

S te hogy élsz a programozottak paradicsomában? Hol itt, hol ott, dudorássza Borisz. Annyi időt nem töltök egy társaságban, hogy megutálhassanak. Barátaimat is mindennünnen válogatom. Kilós kulcsosomójára csap. Mire rám sütnék, hogy elárultam a forradalmat, már a hetedik határban járok. Kisiklott az én markomból is. Trolira tesz, és integet. Nem maradtunk semmiben.

Szundítok is egyet, sőt pár percre kiállok a szálló elé a térdem rázogatni, mire Ella estefelé ideér. Találkozni kinn jobb lesz, amíg az úriasszony ül a portán. De szitakötőm libeg is már, és messziről nyújtja törekeny két kacsóját. *Tyíbor!* Sétáljunk! Vagyis táncoljunk? Nem vagy fáradt? Éjszakánkon járatta az eszét naphosszat, karol belém meghitten.

A Lenin-hegyi új Lomonoszov egyetemet célozzuk meg. Kecesebb nővel bumfordibb látványnak alig lejthetnék. Zegzugosan közeledünk. Az illó Ella német–orosz, orosz–német kisszótárával meg-megáll. *Warte, Tyíbor!* Mutatja a régi Lomonoszov tenyeres-talpas klasszicizmusát, odébb Lechner Ödön tanítványára valló mozaikos homlokzatot, kupolás templomból kikönyöklő kályhacsöveket, nyomornegyedet konyhai füstjében. Fagyfaltozó saletlira vezet rá egy másik Botyasevskij utcában, s végre a pompás *marózsna* mellől magasztalhatom kalauzolását. Elvégre építész vagyok, vallja büszkén, majd alább adja. Gyárépületeket tervezek.

Ránk sötétedett, s még mindig kísérleti új egyetemüket, az építészet végső gyalázata. A Lenin-hegynek tisztelt domb lábánál csöpp templom. Itt állott Verébfalva, mutat körbe, annak hagyták meg a templomát. Reggel látok utcát sikálni olyan asszonyokat, akik a kilincset adják egymás kezébe. Szótlanul nézzük őket. Nem megyünk be? Nem mehetek, válaszolja Ella. Miért nem? Mert közjük való se vagyok. Súlyos szó.

Megindulunk az egyetemnek. Kedvező nézőszögért kerülgetni hiábavaló, leroskadunk egy padra, szemtől szembe a kivilágított betonbehemóttal. Ella egyszer csak föl pattan, nekifarol a falának, rátárja a két karját, mint a keresztre feszített, úgy kiáltja világgá: *Gyűlölöm a Szovjetuniót!* Odamegyek, lefejtem a falról, visszaültem magam mellé, simogatom, csálnám ki belőle, miért. Két csuklómat teszi keresztbe válaszul. Szegénykém. Akinek a szovjet bilincsből nálunk van elege, az legalább hazafi. Vagy hőbörgő. De a Szovjetuniót utóvégre ti építettétek a magatok nyakába. Ide az egyetemre például a Szovjetunió járatott, bár a tandíjad Karig Sári állta Vorkutából. Hát a miliók, akiket magatok irtottatok, hogy könnyebb legyen a felvételi, szorongatom a kis kezét. *Ja, die breite russische Seele*, emeli rám könnyes szemét. Vagyis ha a széles orosz lélek fölindul, lesz ott pogrom, lesz ott népirtás?

Mondanék kedvesebbeket is a trolin visszafelé, de Ella leint. *Ruhe!* Hogyhogy? Hát én gyűlölködöm? Honfitársaim haragszanak, mentegetőzik, mikor leszálltunk, ha idegennel foglalkozom. Mikor én az idegeneket szeretem! A németeket a legjobban! Aha. Bújjunk ágyba, biztat, ott nem látnak a szovjet emberek!

A Metropolis előtt egy sarokkal megállítanám, hogy Xána figyelmeztetett, ne jöjjön velem szobára. Annak jelentés a vége, s az neki nem hiányzik. Nem olyan biztos, mert fölvetett fővel kísér be a Metropolisba. Ő tudja. Ahol a liftből kiszállunk, blondelkeretbe foglalt tájkép alatt cerberus asszonyosság mereszti a szemét, és rosszakaratúan biccent.

Fél tizenkettőkor csöng a telefonom, hogy a vendég hagyja el a szobát. Karöltve sétálunk el az asszonyság előtt. *Vesszen a szemérem!* Látod, Kollontay, nem tüntetél hiába. Pesten szállodába se vihethém Ellát. Minekünk Ratkó Anna jutott.

Léptet mellettem, nem táncol. Szovjet dáma, aki megjárta Lenin és Bernard Shaw ágyát? Szerencsére ura maradok a nyelvemnek. Némán kerülünk a GUM mögé, a kínai negyedbe. Búcsúcsóknál nem is váltanánk többet a kapujuk előtt, ha a folyosóvégi konyhaablakból énekszó nem szűrődne ki. Karéneke, női! Mit énekelnek ilyenkor? Ella megint a csuklóm teszi keresztbe válaszul, majd egyet gondol, kézen fog, és bevisz. *Ruhe*, köti a lelkekre a folyosón, majd rést nyit a közös konyha ajtaján, és odaint. Benn számolyokon, fölfordított vödörökön kucorogva énekelnek asszonyok gyertyavilágnál.

Miket? Merengőnek nevezném hirtelenében, amiket magukba roskadva fűjnek, hol kánonban, hol tercelve, hol be-beszólva, évszázados összehangoltsággal. Egy elkezd, sóhajtással, a többi zúdul utána karban. *Az Ej-uhnyem* az egyetlen, amihez köthetem. Ella int, hogy menjek.

A férfinéptől tanulták, töprengnek a szálló felé, vagy nő létükre maguk raboskodtak? Hátha Ella keresztbe tett csuklója az állandóságuk? És a dallamok régiebbek a Szovjetuniónál, talán Szahalinnál is! Az orosz örökkévalóság ilyen?

Megbeszélte dolog, hogy másnap Borisz a Metropol kapujában váltja Ellát, amikor az éjjeli asszonyság takarodót fűj. Ella hazamegy, Borisszal taxiba szállunk. Kíváncsi voltál a társaságomra, emlékeztet. Most már ők kíváncsiak rád. Alig hangzik el több a taxiban, mégis, a taxis gyűlölködővé váló arcát figyelem, amíg Borisz az anyósülésből hátrafelé beszél. Idevalósi zsidó, és angolul beszél! Borisznak vagy nincs a szeme rajta, vagy megszokta már. Fizet, kiszállunk. Rejtjeles kopogtatás, majd sötétségbe merült múlt századi ház hátsó szobájában petróleumlámpából lett csillár alatt összehajló fejek. A Réthy festette *Bohéme karácsonya*? Innen a Tretyjakovból a *Marxista tanulókör*? Fölkelnek, és Borisznak fölösleges volna minden kézirázához a nózijára illeszteni ujját. Nevek sem hangzanak el, de van nekem szemem. Egy hosszú fejtű szenvedőnek kémlelek az arcába, aki utoljára nyújtja a kezét. Apám korabeli, rá is emlékeztet, és a többiek tiszteletéből úgy látom, ő az asztaltársaság elnöke. Letelepszünk.

Az '56-os forradalom képviselőjét üdvözlik körükben. Nagy nép fogadja így az ellenfelét, gondolom el. Ha persze a nép ők volnának. Tekintsük úgy, hogy a gondolkodói ők, nem a fiai. Az udvarias zajok elültével elhangzik első kérdésük, Borisz fordítja: *Önöknel miért nem jelenik meg Gelléri Andor Endre?*

Első kérdésnek nóziktól is távoli! Szinte egyetlen munkásírónk nem volt forradalmi természetű, felelem kapásból. És Kosztolányival erősíték. *Tündéri realista* volt. A szemükön látom, hogy személyükre szólóbb választ vártak. Ha persze tudom, amit később tudtam meg asztaltársaságuk elnökéről, akkor nyilván megkérdem: Hát önöknél miért nem jelenik meg Paszternak?

Mi a véleményem a világpolitikáról? Nem nagy, vonok vállat. Hogyan tálalja az amerikai sajtó a békés egymás mellett élest? Éppen úgy, mint az itteni. Csak nem akarja annyira eladni. Nem volna különbség Hruscsov utazó diplomáciájának keleti és nyugati megítélésében? Nemigen. Hogyan fogadták, amikor lehúzott szandáljával verte a padját az Egyesült Nemzetek közgyűlésén? Ott jobban, mondom. Végre nem a vasárlarcos Mr. Gromek, a Mr. Nyet. Írtam már olyan golyóstollal, hogy a szárát ha ingattam, Hruscsov karja járt rajta a szandállal föl-le, mintha vaját köpülne. Egyszerűsít, vélték. Nincs min, feleltem. A *New York Times* a *Pravda* vasárnapi melléklete.

Fölszisszennek. Egyikük belefog az utóbbi hetek eseményeinek árnyalásába. Hruscsov békeszónoklatai hol vodkaízűek, hol Lenin haldoklásának napjait idézik. Bohóckodása

játék a feszültséggel, végső soron azonban a Nyugat bágyasztása. Akinek békés egymás mellett élés a célja, az nem szandállal robbant nemzetközi találkozókra. Még az is lehet, hogy az első csapat akarja előcsiklandozni a Nyugattól. S így tovább.

Az ilyen viták agyszikkasztóak otthon is, nem még Moszkvába jönni érte titkos tanuló körbe. Borisz olvashat a képekről, mert odasúgja: *Give 'em a run for their money!* Magyar vagány így hergelt volna: *Adj a testüknek!* A roma meg: *Csípodd meg!* Helyes. Tartanom nincs mitől itt.

Könnyesen fogom elbeszélni otthon, ahogyan fogadtak, hízelgek. Mert nekünk '56 nem a hősi bukás emléke, inkább a nyugati világ résztvevő tétlenségéé. Itt végre tapasztalom, hogy nem jószántukból szabadítottak föl minket másodszor is. Nem a szabadság hona ez, ahonnan szabadításra lódnának. A Nyugat főként az újságírói és sajtófotósai útján él-hal a gyengébbek igazságáért. Az ENSZ nem siet ugyan a magyar kérdést napirendjéről levenni, de a kisujját nem nyújtotta segítségül. Tehetetlenség? Miért kellett volna segíteniük? Nem úgy egyeztek Jaltában. S az egyezmény megbontására nem volt ok. '56-ban a Szovjetuniónak kellett teljesítenie.

Járt rajtuk a szemem. Vesztesek velem együtt, mégis az igazság bajnokai. A szenvedés nemesítheti a lelket, de az elmét nem élesíti. Innen más barátot elvinni nem fogok, mint aki hozott. Akkor meg hadd szóljon.

Sztálin még győzelme teljében sem hihette, hogy világbirodalmat alapít. Az éhhalálra ítélt parasztokat nem zabolázhatta volna, a nagy tisztogatást se tudta volna végrehajtani, ha a *proletárnemzetköziség hasznos hülyéi* hírveréssel, műszaki tudással és fegyverrel nem segítik. Idegen fegyverekkel ékeskedésért Sztálin, mint az 1945-ös Év Embere a *Time Magazin* címlapsztorijában nem szorult magyarázkodásra szövetségesei előtt. Sem iszonyú vérvesztéséért, sem a legázoltak kényszermunkára hurcolásáért. Diadalmas hadvezér volt a nyugati világ szemében. S ha már bevonult Kelet-Európába, miért vonulna ki? Megbízták, elszereződött a magunkfajta országok féken tartására. Így lett birodalom ura. Aki elhitte a két táborra szakadt világot meg a hidegháborúját, elhiszi akár, hogy egyik ellenség a másikát a tenyeréből eteti. Békeharc vagy a békés egymás mellett élés feszültségei: porhintés. Mikor dereng a világ vakjainak végre, hogy a Szovjetunió az Egyesült Államok gyengén fizetett zsandárja?

Borisz tolmácsolt lélegzetről lélegzetre. Rám merednek. Nem ellenségesen, nem hitetlenül, hanem a tekintetük mintha azt kérdeznék: *hát a mi szerepünk?* A szemükbe mondom: önök Hruscsov lengő karja a golyóstollon. Hihetőbbé teszik a hidegháborút. A Nyugathoz húznak, tehát létezik a két tábor. Önök a soraink közt megbúvó ellenség, ahogy őfelsége ellenzékét nevezik a mi térfelünkön. Mert ha a játékot mint Hruscsov pojjácskodását teszik átlátszóvá, majd indulnak Vorkutára.

Én pedig a Metropolba indítok, mondom, és tápázkodom. Hát a marxizmus-leninizmus nyugati sikerei? Lukács György esztétikája? Kéjgáz, szól kurtára fogott válasszom. Szívesebben ölelkeztem volna velük, és ittam volna a vodka megegyeségesedésére, csak hát ez nem a vodka baráti köre, értem én. Szabadkozom, hogy holnap korán kelek, és ma esti első hazugságomat elhiszik mindannyian. Hagyjam nekik a cigány igazságot, hogy inkább a lustaság vigyen sírba, mint a munka? Karonfogva vágunk neki a sötétségnek Borisszal, mint két igaz zsidó a *gójok* tengerének. És száraz lábbal kelünk át rajta, hiszen mi a hitetlenség iskoláját járjuk.

Az egynapos búcsúzásból végre felszabadulok a fellegekbe, és légszavaras Iljusin szárnyal helyettem! *Ugye visszajössz, Tyibor!*, hallom Ellát a lelátóról. S a felhágóról, a gép ajtajából már, hogy Moszkva delet harangoz utánam.

A nagy szárnyak remegnek, emelkedőre állnak. Ezeken még siklórepülésben is letjutunk. Két órát tűnődhetek kedvemre, mit is tettem a fülem mögé. Rátartóság nélküli parasztvárosból fogtam ki a leginkább nekem valókat, egyetlen héten, ennyi a bizonyos. Makarenko kovácsműhelyéből kikerült szocialista embert nem láttam, megismerhettem viszont Kollontaj asszony unokáit.

Dörzsöltebbek a pestieknél, vagy a nagy szovjet életet értékelik-e az értékén? Amikor Xána a kollektív konyhát mutatta Ellának házában, kérdeztem kijövet, hová lettek a kínai negyed kurváit. Kiütöttük kenyерüket a kezükből, felelte. Azaz fordítottunk a szakmán. Vendégeinket mi választjuk. Nem nagy a választékunk, az igaz, de köthetünk hálót, hogy a halakat cserélhessük egymás közt. Lesz hirdetni valóm Pesten, gondoltam. Akkor. Csak aztán a csukló keresztben! És éjjel az asszonykórus a konyhában! Munkatábornort járt asszonyok tapasztalata lesz a lányaiké.

Felemás Ella is. Területi párttitkár építész lánya a *kommunalká*ban. Nem vagyok közéjük se való, mondja a verébhegyi templomocska fehér kendős bábuskái láttán. Aztán meg az egyeteme falának feszítetten áll. Hová való? Abba az ágyba, amit Xána alkalmanként kijelöl?

Nem igaz. Jaltai nyaralásának fényképeit nézegettük. Sütkérező tömegben az egyetlen hófehérnek maradt nő. *Isteni négerbarna?* A száját biggyesztené. És meséli mindjárt a fényképek után, hogy Jaltában megnézte Csehov múzeumát valamikori lakóházában. Az igazgató mellészegődött, és amikor megtudta, hogy Ella ért németül, áradozni kezdett a háború veteránja. Képzelmem, milyen meghatóan óvta az 1941-ben bevonult németek parancsnoka Csehov házáat a még benne lakó hűgával! Fehérnek megörzött bőre, tört németsege és az emberséges megszállók történetéből is úgy következtettem, ha a *vengerszkij piszatyel* oroszul szólal meg, hiába vet nekünk Xána a konyhájában ágyat.

És Ella búcsúja se húzódik el ennyire. Mert az éjjeli díszbaszás és a hajnalba nyúló séta után megjelent reggel a Metropolban, hogy segít csomagolni. Vettem a GUM-ban egy NDK-ból való disznóbőr táskát, abba? Hát a népi demokratikus boltból való könyvek? Sikerült is akkora összevisszaságot teremtenie, hogy már taxit későn kért. És mikor bevágódott a sofőr mellé, magához ragadta az irányítást. Vesztére, mert a vnukovói repülőteret mondta be. Ha egyszer oda érteztél, hallottam az érvét többször is a következő órában. Így csak a vnukovói reptéren tudtuk meg, hogy gépem a seremetyevóiról indul. Én a taxisnak a repülőjegyet mutattam volna. És nem karattyolok olyan szaporán a két reptér közt! Szűkölhettem magam, hogy a taxira félretett pénzből ekkora körutazásra nem futja, Karig Sári pedig rubelban várja repülőjegyeim árát, ahhoz nem nyúlhatok. Miből fizeti Ella a taxist? Már nem érdekel, csak a nagy szerelemben a pesti gépről le ne maradjak!

Az II–18-as lassan emelkedik menetmagasságig. Mire eléri, látószögem nyílik moszkvai megvilágosodásaimra. Már pesti vakságaimra is. Állandóságot kerestem a Tanár Úr tanaiban, házasságban. Nemhogy a billentyűkön futkosó ujjaimat lestem volna! Házaseletem nadrágok folyamatos pótlására alapozni! Óvóhelyen bújt HAMBURGI DRAMATURGIÁ-RA budapesti lektúrát húzni! Fontoskodó! Engedted volna a szélfúttá cigányságot közelebb, ne csak a cigánybíró Rövidkarajt, hogy az erkölcsödöt szemmel tartsa!

Jó tanácsaim se súlyosak az Iljusin emelkedettségében. Könnyebb érintést, lazább lelket otthon! Ahogyan Moszkvát befogadtad! Megbecsülni a váratlant! Egy simogatást ne sajnálj búcsúzóban!

Mikor a gépből kilépek, Pest a delet üti el épp. Visszavágyásra egy percet nem vesztettem. Moszkvában sem, sem honvágyra.